

обряд. Саме цей факт слугував для багатьох релігійних діячів із середовища критиків старообрядництва причиною зневажливого ставлення до старообрядців.

Джерела та література

1. Абрамов Н. И. Задача и цель епархиальной миссии / Н. И. Абрамов // Волынские епархиальные ведомости. – 1904. – № 17. – С. 517–522.
2. Абрамов Н. И. Критический обзор старообрядческого австрийского священства / Н. И. Абрамов // Волынские епархиальные ведомости. – 1905. – № 7. – С. 203–214.
3. Волошин Ю. В. Древлеправославні християни в Україні. З історії розселення / Ю. В. Волошин // Людина і світ. – 2000. – № 7(475). – С. 24–27.
4. Таранець С. В. Старообрядство міста Києва та Київської губернії / С. В. Таранець. – К., 2004. – 352 с.
5. Таранець С. В. Старообрядчество Подолии / С. В. Таранець. – К., 2000. – 239 с.
6. Федорова А. І. Старообрядницькі общини Південної Бессарабії у XIX – першій половині XX ст.: історико-конфесійний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : 07.00.01 / А. І. Федорова / Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – О., 2005. – 19 с.
7. Шахов М. О. Философские аспекты староверия. / М. О. Шахов. – М. : Третий Рим, 1998. – 207 с.

УДК 378.4(477-25)(091)

Тарас Самчук

СТАНОВЛЕННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ПРОСТОРУ В КИЄВІ (ДО ІСТОРІЇ ПЕРШИХ ПРИМІЩЕНЬ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА)

У статті розглядається історія перших приміщень Університету Св. Володимира в контексті формування університетського простору в Києві. Висвітлено подробиці побудови будинків та встановлено місце їх розташування в міському просторі Києва. Для цього були широко використані картографічні джерела. У дослідженні проаналізовано деталі орендних договорів щодо найму будинків для Університету Св. Володимира. Вказано, які колекції та структурні підрозділи університету розташовувалися у кожному з орендованих будинків.

Ключові слова: університетський простір, Київ, Університет Св. Володимира

В статье рассматривается история первых помещений Университета Св. Владимира в контексте формирования университетского пространства в Киеве. Освещены подробности строительства помещений и определено место их расположения в городском пространстве Киева. Для этого были широко использованы картографические источники. В исследовании проанализированы детали арендных договоров о найме домов для Университета Св. Владимира. Указано, какие коллекции и структурные подразделения университета располагались в каждом из арендованных зданий.

Ключевые слова: университетское пространство, Киев, Университет Св. Владимира

The history of the first facilities of St. Volodymyr University and its situation in the city in 1830-40s were not in the centre of special research before. That's why the first period of the university existing can't be fully described. For this reason, the aim of the study is to highlight the history of the first leased buildings of St. Volodymyr University in the context of the formation of university space. The term "university space" will be applied for describing all facilities of the university. This multi-concept will be specifically used to research the university's physical space (the area of university buildings). This article is the first attempt to describe university space in Kyiv through the locating university facilities on the city space. This is the first step of reconstructing of the university life in Kyiv and studding out what features of university and city communication were in that time. Particular attention was paid to the details of buildings construction. Information about the owners of facilities were also given in the article. Places of situation of university facilities in the city space of Kyiv were highlighted in this research. A lot of archived and cartographical sources were used for this purpose. The unknown archived documents were used in the article. The study analyzed details of lease contracts of employment of homes for St. Volodymyr University. The article indicates which collections and departments were located in each of the leased buildings. The main conclusions show that university covered big yards not only buildings. The facilities of university were located in different parts of the city. The main Kort's yard was situated in Lyvky. It was the centre of the university life in Kyiv for the first eight years of the university existence. The St. Volodymyr University started to expand very quickly, that's why a lot of new facilities were leased during the first period of the university history. The history of other buildings will be describes in the next articles.

Keywords: university space, Kyiv, University of St. Volodymyr

Останніми роками надзвичайно популярними стають дослідження університетського простору. Вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють значну увагу вивченню і реконструкції фізичного та культурного простору різних університетів [4,17,42,47,55,56,57]. Актуальність даного дослідження зумовлюється тим, що історія простору Університету Св. Володимира, особливо на початковому етапі існування навчального закладу, окреслюється лише в окремих публікаціях. Дану розвідку ми пропонуємо розпочати з висвітлення історії будинків, в яких розташовувався навчальний заклад у перші роки своєї діяльності.

Розпочинаючи дане дослідження, вважаємо за доречне надати короткий огляд історіографії даної проблеми. Отже, до історії приміщень Університету Св. Володимира періоду 1833-1842 рр. неодноразово зверталися

дослідники ще в XIX ст. Віталій Шульгін у своїй «Истории Университета Св. Владимира» доволі детально перелічував, які будівлі були орендованими для потреб університету в 1834 та 1839 рр. [54, с. 94-96]. До п'ятдесятирічного ювілею університету було підготовлено низку видань, в яких висвітлювалася історія перших років функціонування навчального закладу та короткий опис його будівель [5, с. 85,90-93; 12, с. 159,247-248]. На сторінках київської дореволюційної преси ми знаходимо інформацію про приміщення університету перших років діяльності навчального закладу [41, с. 2]. Всі наявні відомості про орендовані університетом будівлі на початковому етапі існування закладу підсумував В. Іконников у нарисі «Киев в 1654-1855 годах : исторический очерк» [15, с. 210]. Праці дореволюційного періоду мають описовий характер і лише фіксують інформацію, присвячену університетським приміщенням, не здійснюючи глибокого аналізу.

У радянський період історики практично не зверталися до історії перших будівель Університету Св. Володимира. З'являлися лише короткі повідомлення та невеликі замітки, які стосувалися початкової історії Університету Св. Володимира та орендованих для нього приміщень [14, с. 26; 2, с. 3].

Сучасні українські історики взялися до ретельнішого дослідження історії Університету Св. Володимира та початкового етапу його існування. З'являються праці та статті окремих дослідників, що розкривають початковий період історії Університету Св. Володимира з представленням нової інформації про будівлі, в яких розташовувався навчальний заклад у перші роки функціонування [19, с. 48; 13, с. 43; 52, 53].

Названі роботи висвітлюють тему розташування університету в місті та орендованих для нього будівель фрагментарно та побіжно, оскільки ця тема не була головною для дослідників. Внаслідок цього не може бути сформована цілісна та завершена картина перших років функціонування Університету Св. Володимира.

Дослідження історії перших будівель Університету Св. Володимира ми будемо здійснювати використовуючи поняття «університетський простір». Розуміючи останнє як багаторівневе визначення, проте трактуємо його у вузькому значенні*, як фізичний простір університету (його територія та комплекс університетських будівель) [47, с. 663].

Таким чином, ми прагнемо окреслити «університетський простір» в Києві шляхом визначення місця розташування університетських будинків на території міста. Вважаємо, що узагальнення фактографічних матеріалів з історії будівель є відправним та необхідним етапом для реконструкції «університетського простору». У подальших публікаціях сподіваємося значно ширше окреслити поняття «університетський простір».

Ідея заснування університету в Києві активно обговорювалася ще на початку XIX ст., але через протидію Адама Чарторийського задум не втілювався в життя. Після польського повстання існував проект відкриття університету в Орші, а в Києві мав бути відкритий ліцей. Завдяки наполегливості київського генерал-губернатора графа В. Левашова та попечителя Київського навчального округу Є. фон Брадке саме Київ був вибраний для заснування університету [1, с. 194]. «Мне говорили, – згадує попечитель, – что не найду ни помещения, ни преподавателей, а я с своей стороны возражал, что помещение найду какое придется [...] и по нужде открою Университет на улице» [3, с. 275]. За активністю фон Брадке та Левашова слідував царський указ 8 листопада 1833 року про заснування Університету Св. Володимира. Відповідно, адміністрація Київського навчального округу отримала низку важливих завдань: перевезти колекції з Волинського ліцею та влаштувати університет «з нуля» у Києві.

Однією з головних проблем був пошук приміщень. На початку березня 1834 року Є. фон Брадке видав розпорядження Правлінню Університету підшукати будинки для розташування університету, які мали б знаходитися на Печерську або Хрещатику. Будинки повинні були мати по 6 кімнат під аудиторії, а також окремі кімнати для розміщення 20 студентів, Ректора, Ради і Правління університету [45, арк. 8 зв.]. Отож, попечитель вибрав для розташування університету адміністративний та аристократичний центр міста. Це було своєрідною демонстрацією тісного зв'язку університету з державою та елітами. Тема розташування Університету Св. Володимира у міському просторі та формування його інфраструктури потребують спеціальних досліджень і не будуть широко окреслені у даній публікації.

Для розміщення університету у 1834 році було найнято лише декілька будинків. Першим з них стали: будинок чиновника Семенюти (дві кімнати), будинок капітана Корга, будинок генерал-майорші Ахте, частина будинку підполковника Самойловича*. Додатково на Подолі орендувалися склади для розміщення колекцій університету [54, с. 94-95; 9, арк. 9]. Для розташування канцелярії попечителя Київського навчального округу був орендований будинок у священика Ботвиновського [27, арк. 46 зв.-47 зв.]. Далі ми зосередимо увагу на висвітленні деталей щодо кожного із названих будинків.

Будинок Семенюти. Садиба розташовувалася поблизу провалля, яке розділяло Липки і Печерський форштадт. Неподалік проходила дорога, що з'єднувала Печерськ і Поділ. З одного боку ділянка обмежувалася проваллям, зі іншого розташовувалася садиба капітана Корга. Садиба була забудована у проміжок між 1803-1812 рр. На карті Києва 1812 року бачимо, що район Липки, де буде розташовуватися Університет Св. Володимира, отримав систематизоване розпланування на окремі садиби. На карті зафіксована територія садиби, яка згодом належатиме чиновнику 4 класу Павлу Семенюти. На мапі Києва 1803 року ця ділянка ще порожня. Зіставлення карт дає нам підстави стверджувати, що садиба у 1812 році вже була забудована [33].

Карті пізніших років також лише окреслюють територію садиби Семенюти. Деталізацію забудови ділянки знаходимо на карті Палацової площі [35, арк. 1], яка точно не датована, але відображає забудову району між 1816

* До університетського простору слід відносити не лише будівлі університету, а й гуртожитки, квартири студентів, викладачів, пансіони, лікарні, трактири, кав'ярні, кондитерські, де бували члени університетської корпорації. У широкому значенні часто вживається поняття «університетське середовище» – простір поширення ідеї університету, міста і регіони звідки і куди везли університетську культуру. Т. Жуковська вводить поняття «розсіяний університет» для позначення комунікативних мереж університету та сфери поширення ідей.

* Історія будинку Ахте та Самойловича розглядатимуться у наступних публікаціях.

і 1830 рр.* На мапі головну увагу приділено палацовій площі та довколишній забудові. Оскільки садиба Семенюти знаходилася поруч з палацовою площею, то і вона була детально зафіксована на карті. На території ділянки Семенюти бачимо 4 будівлі, однак ми поки що не можемо назвати функціональне призначення цих будинків.

На жаль, поки нам не вдалося знайти детального креслення будинку Семенюти чи зображення його фасаду. Проте карти та креслення надають інформацію про загальний розмір ділянки. Зважаючи на те, що садиба знаходилася поблизу провалля, яке відокремлювало Липки від Печерського форштадта на різних картах межі ділянки варіюються. Найточнішим вважаємо креслення інженерної команди, яке подає розміри садиби як прямокутник 25×30 сажнів** (53,3×64 м.). У такому разі у перерахунку площа ділянки становила 3510 квадратних метрів. Однак, зважаючи на рельєф, реальні розміри ділянки могли бути меншими.

У середині 1820-х років у Києві відбувалося мощення доріг. Оскільки садиба Семенюти знаходилася поблизу шляху, який з'єднував Печерськ і Поділ, вона була зафіксована на кресленні ремонту доріг [37, арк. 1]. У садибі наявні 3 будинки, один з яких був дерев'яним, інший на кам'яному підвалі, останній був мурованим [16, арк. 8,9,11].

У жовтні 1833 року між чиновником Павлом Семенютою та адміністрацією Київського навчального округу був підписаний перший контракт про оренду частини його мурованої двоповерхової будівлі. Орентодавець зазначає: «Я нижепописавшийся имеа в г. Киеве на Печерске собственный свой каменный дом, по приглашению администрации Вольнского лицея отдаю в оном доме моем для помещения Химической лаборатории лицея две комнаты в наем за двести рублей ассигнациями в год» [9, арк. 3].

У листопаді наступного 1834 року контракт на оренду двох кімнат у кам'яному двоповерховому будинку чиновника П. Семенюти був продовжений ще на рік, однак тепер кімнати винаймав Університет Св. Володимира [9, арк. 9]. У наступному 1835 договір був продовжений ще на рік [27, арк. 119]. Кімнати, що знаходилися у підвалі не були достатньо пристосованими для влаштування хімічної лабораторії та навчання студентів у ній. Професор Ф. Гарнич-Гарницький так описував приміщені найняті у Семенюти: «Так как помещение было в высшей степени тесное, да при том не было ни шкафов, ни столов, то все лабораторное имущество сохранялось в сундуках, от чего конечно, оно сильно страдало при употреблении» [12, с. 95].

Адміністрація Університету Св. Володимира шукала спосіб покращити умови проведення практичних занять з хімії. Взимку 1836-37 навчального року було прийняте рішення перемістити хімічну лабораторію до будинку Гудим-Левковича. Про цей факт доповідає професор хімії С.Ф. Зенович у своєму рапорті. Додатково повідомлялося, що лабораторія перебуватиме в будинку Семенюти до 18 лютого 1837 року [9, арк. 24-24 зв.]. Цією датою була закінчена оренда дому чиновника четвертого класу Павла Семенюти. Ця подія була також висвітлена у записці про історію хімічної лабораторії Університету Св. Володимира. Там читаємо: «Совет [...] перевел так называемую Химическую лабораторию из темного подвала дома Семенюты в один из флигелей наследников надворн[ого] советн[ика] Гудим-Левковича, в светлое, сравнительно с прежним, просторное помещение, где имущество лаборатории получило возможность оставить сундуки» [12, с. 97].

Додаткову інформацію про садибу Семенюти та простір довкола неї повідомляють рапорти київської поліції. Протягом року, з червня 1836 до липня 1837, міська поліція вела тяганину з П. Семенютою, зобов'язуючи останнього відремонтувати тротуари довкола своєї садиби. Під різними приводами Семенюта відмовлявся ремонтувати тротуари і дорогу, через що міська влада погрожувала відібрати в нього 246 квадратних сажнів території садиби. П. Семенюта, які останній зайняв незаконно. В результаті його садиба була дещо зменшена [22, арк. 10, 11-13].

Карті пізніших років проливають додаткове світло на забудову садиби та історію будинку, який тимчасово орендував Університет Св. Володимира для хімічної лабораторії. Зокрема, креслення Київської інженерної команди містять детальні зображення садиби Семенюти. 1838 роком датуються «План пустопорожних мест около присутственных мест, провалья и правого берега реки Днепра от Монастыря Святого Николая, вдоль Императорского сада почти до колодезя Святого Владимира». Однак на цьому плані позначено лише один будинок в садибі Семенюти [48, л. 2]. Очевидно, в ньому і розташовувалася хімічна лабораторія у перші роки існування університету.

Деякий час у будинку Павла Семенюти мешкав Михайло Максимович. Пізніше у «Письмах о Киеве и воспоминаниях о Тавриде» він згадував: «начало 1838 года [...] я жил тогда в бывшем на Печерске доме Семенюты» [18, с. 77].

Згодом садиба Семенюти була позначена на карті Липок середини 1840-х років. На мапі будинки садиби позначені як такі, що підлягають знесенню внаслідок робіт по розширенню Київської фортеці [50, арк. 1]. Більш детальна карта цього ж періоду знаходиться у Відділі картографії Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. На ній будівлі садиби Семенюти також позначені для знесення [18, с. 77].

На карті Палацової частини міста 1851 року ще знаходимо будинки Семенюти [6]. Однак вже на мапі 1854 року місце колишньої садиби було порожнім від забудови [40, арк. 1]. Матеріали інженерної команди проливають світло на долю будинків Семенюти. Вони були викуплені військовим відомством, згодом розібрані. Їх

* У 1830 р. відбулося впорядкування Палацової площі, це не відображено на карті, тому за верхню межу датування ми беремо 1830 р. Нижня межа зафіксована в описі до мапи – 1816. Найімовірніше карта відображує стан забудови Липок кінця 1810-х, початку 1820-х рр.

** Переведення одиниць виміру у метричну систему здійснювалося за наступним відношенням: 1 сажень = 213,36 см., 1 аршин = 71,12 см., 1 вершок = 4,44 см., 1 фут = 30,48 см. Див. [53, С. 256]. При підрахунках розміри для зручності округлялися до десятих. У підрахунках можливі певні неточності, оскільки розміри ділянок не є однаковими на картах різного часу.

планувалося перенести на територію поблизу башти № 6 Київської фортеці [7, с. 60; 49, л. 26]. З цього часу збереглося креслення фасаду і плану будівлі служб при будинку Семенюти [49, л. 38]. Інші матеріали нами поки не виявлені. Достовірно не відомо чи відбулося перенесення будинку, очевидно він був розібраний для потреб військового відомства і використаний у якості будівельного матеріалу.

Міський Магазейн і склади Підгаєцького. Восени 1833 року до Києва вже перевозилася частина колекцій Кременецького ліцею. Адміністрації Київського навчального округу було поставлене завдання розмістити матеріали. Для цього були найняті кімнати у домі Семенюти для хімічної лабораторії, про що ми згадували раніше. Бібліотеку ліцею вирішили розташувати на Подолі в «Каменном доме под названием Городского Магазейна» [20, арк. 7] В. Шульгін також згадує це приміщення. Будівля була двоповерхова, мурована, перед тим як її зайняв університет в ній розташовувався хлібний магазин [54, с. 95]. Уже в грудні 1833 року частина колекцій Кременецького ліцею розташовувалися у названому будинку на Подолі [30, арк. 29, 54; 46, с. 475]. Однак цього приміщення не вистачало, і було прийняте рішення додатково орендувати складські приміщення у купця Підгаєцького.

У травні 1834 року був складений проект контракту, який згодом був укладений між купцем третьої гільдії Іваном Підгаєцьким та Правлінням Університету Св. Володимира. Головні пункти контракту полягали в наступному: купець Підгаєцький здавав в оренду Університету Св. Володимира чотири склади під металевим дахом, які знаходилися на Подолі поблизу дніпровської набережної. Склади повинні бути прибраними, поруч з ними не дозволялося нагромаджувати деревину чи інші матеріали. Міські повинності, військові зобов'язання покладалися на Підгаєцького. Університет, зі свого боку, зобов'язувався ремонтувати та доглядати склади на період оренди. За рік оренди купець мав отримувати 1200 рублів асигнаціями, сума ділилася на дві частини і мала виплачуватися по півріччях. Контракт планувалося укласти на рік. Початок оренди від 1 червня 1834 року. Додатково купець Підгаєцький зобов'язувався надавати перевагу університету перед іншими щодо оренди його складів [20, арк. 11-12].

Протягом квітня-липня 1835 року книги з Міського магазейну перевозили до складів Підгаєцького, оскільки міська влада змушувала університет очистити магазейн. У червні 1835 року Правління університету запропонувало попечителю Київського учбового округу орендувати склади Підгаєцького ще на два роки з платою по 1200 рублів асигнаціями. Однак, було прийнято інше рішення, оскільки університет дедалі більше розширювався та наймав нові будинки, це дозволило перевозити колекції до нових орендованих будинків. Упродовж листопада-грудня 1835 року шафи з книгами і матеріали зі складів були перевезені до будинку Гудим-Левковича [20, арк. 26].

Садиба Корта*. У зв'язку з динамічним розвитком міста на початку XIX ст. починають активно забудовуватися нові райони, зокрема Липки. На карті Києва 1803 року орієнтовне місце, де згодом з'явився будинок Корта, було відведене капітану артилерійського гарнізону Подгайському [31]. Однак останній не забудував ділянку. У червні 1811 року Київське губернське правління почало розгляд заяви капітана Корта щодо видачі йому ділянки під забудову «на пустом месте позади здешних присутственных мест». Губернське правління призначило публічні торги щодо продажу названої ділянки. Проте вирішення справи затяглося аж до жовтня 1811 року. У торги вступили печерські купці, які також претендували на ділянку вибрану Кортом. Купці хотіли побудувати на цій території торгові ряди та склади, оскільки після пожежі на Подолі виникла серйозна потреба у спорудженні нових складів на Печерську. Зрештою генерал-губернатор М. Милорадович відмовив купцям, мотивуючи своє рішення тим, що близьке розташування до фортеці робить неможливим спорудження торгових рядів та складів. Місце призначалося для житлової забудови. Наприкінці жовтня відбулися останні торги за ділянку, яку врешті отримав капітан Корт [23, арк. 5, 9, 12-15]. Імовірно, що важливу роль у наданні ділянки Карту зіграв його тесть, комендант київської фортеці Массе [15, с. 94].

Садиба І. Корта займала прямокутник 35 на 50 сажнів (74,7×106,7 м.), відповідно 7970,5 квадратних метрів становила її площа. Садиба розташовувалася неподалік провалля, яке відділяло Липки від Печерського форштадту. Фасад головного будинку виходив на вулицю, яка сполучала Печерськ із іншими районами Києва. Тильна частина садиби виходила на вулицю Бегічевську (згодом Інститутську). Поруч з однією з бічних сторін садиби протягом 1805-1809 років була зведена будівля Присутственных місць. З іншого боку ділянка Корта була відокремлена провулком від садиби Семенюти [49, л. 22].

На карті Києва 1812 року, вже бачимо забудовану садибу капітана Корта, яка розташовується впритул до будинку Присутственных місць [32,33]. Отож, у 1812 році ділянка вже була забудована. Садиба включала головний будинок та 4 господарські будівлі. Зіставлення з кресленнями пізнішого часу дозволяє встановити, які саме будівлі, окрім головного будинку, знаходилися на території садиби. Ними були: 2 кам'яних сараї, кухонний флігель і мурований флігель.

Інша карта, яка відображає забудову Липок та Печерського форштадту кінця 1810-х – початку 1820-х, містить план садиби Корта, на якому позначено більшу кількість будівель. Фасад головного мурованого будинку виходив до Палацової вулиці, яка була важливою транспортною артерією і зв'язувала Печерськ з іншими частинами міста. Поруч з будівлею Присутственных місць розташовувалося дві будівлі: кам'яний флігель та дерев'яний сарай з конюшнею. На вулиці Інститутській також розташовувалося 2 будівлі: дерев'яний флігель та

* «Родословная книга дворян Киевской губернии за 1804 г.» фіксує біографічні дані Івана Юрійовича фон Корта. Він походив з родини військових, його батько був полковником. І. Корт отримав військово освіту в кадетському училищі, а згодом поступив на військову службу де в 1790 р. отримав чин штабс юнкера. Згодом він служив в 9-му канонірському полку, в 3-му бомбардирському батальйоні. Відзначився при придушенні польського повстання в 1794 р., за що отримав звання підпоручика. У 1797 р. отримав звання поручика, а в 1799 р. став штабс-капітаном. Невдовзі 18 серпня 1802 р. вийшов у відставку і поселився в Києві. [44, арк. 37 зв.-40]

кам'яний сарай. З боку провулка від дому Семенюти розташувалося ще 4 приміщення. Це були: кухонний кам'яний флігель, будинок для прислуги з сараєм, стайня і кам'яний сарай [35, арк. 1].

У середині 1820-х у Києві почалося заощення каменем окремих вулиць. Важливою була дорога, яка сполучувала Печерськ та Поділ і пролягала через Липки, саме тому на цій ділянці проводилися ремонтні роботи. Завдяки плану заощення вулиць ми маємо детальне креслення садиби капітана Корта станом на середину 1820-х років [16, арк. 11]. Варто відзначити, що за своєю площею садиба капітана Корта була однією з найбільших на Липках.

Карта палацової площі 1829 року також фіксує стан садиби І. Корта. Позначеними були лише муровані будівлі (їх кількість не змінилася), які розташовувалися на ділянці Корта, дерев'яні господарські будівлі не були відображеними на мапі [37, арк. 1].

Карта Палацової площі за 1838 рік [48, л. 11] найкраще фіксує стан садиби Корта у період, коли її орендував Університет Св. Володимира. Крім вище перелічених будинків, на території садиби з'явилося ще дві будівлі, найімовірніше дерев'яні господарські сараї.

Головний будинок садиби був одним з найрозкішніших на свій час у районі. По-перше, він був зроблений із цегли, по-друге, був доволі просторим, в деякому сенсі навіть розкішним, по тогочасним київським міркам. Недарма саме тут у 1817 році проводилися бали для знатних та заможних киян [49, л. 37].

Зображення фасаду та креслення дому Корта 1853 року дає нам точну інформацію щодо його розмірів. Будинок був двоповерховий та мав підвальні приміщення. За планом дім мав «Г»-подібну форму з розташуванням виступаючої частини у двір садиби. Довжина фасаду 126 футів (38,4 м.), висота будинку із дахом 45 футів (13,7 м.), від рівня землі до карнизу 33 фути (10 м.). Згідно креслення площа одного поверху становила 660 квадратних метри [49, л. 37]. Фасад нижнього поверху був прикрашений рустуванням*, карниз був прикрашений декоративними модульйонами** [11, табл. 14]. Також фасад будинку прикрашав портик із 4 колон. На трикутному фронтоні колонади розміщувався позолочений імператорський герб 3 аршини (213,36 см.) в довжину. На блакитному тлі карнизу був розміщений напис золотими літерами в один рядок: «Императорский Университет Св. Владимира». Розмір літер 5,5 вершків (24,4 см.) у висотку і 1 вершок (4,4 см.) у ширину [26, арк. 33]. З обох боків головного фасаду розташовувалися додаткові входи. На верхньому поверсі розташовувалося 10 кімнат, а на нижньому – 11 [43, арк. 87-87 зв.].

Садиба включала значну кількість господарських будівель, які ми згадували раніше. Вони формували загальний господарський комплекс, який згодом став головним осередком Університету Св. Володимира на початковому етапі існування.

Перед тим як Університет Св. Володимира найняв у І. Корта його будинок кімнати в ньому орендували купці Ліновський та Цибульський, які використовуючи вдале розташування будинку влаштували в ньому магазини [10, арк. 18].

31 березня 1834 року був підписаний перший контракт між Правлінням Університету Св. Володимира та відставним капітаном артилерії Іваном Кортом. Термін контракту становив три роки. За умовами контракту в оренду Університету Св. Володимира здавалися: кам'яний двоповерховий будинок з погребями, менший кам'яний будинок, кухня зі складом, під останнім розташовувався льодник, стайня і великий каретний сарай, які розташовувалися навпроти Губернського правління. Також в оренду здавалися двоповерховий кам'яний флігель з погребями, поруч з яким був спеціальний сарай для дров. Поруч з флігелем розташовувалося два каретних сараї і дві конюшні, а навпроти ще один каретний сарай і конюшня. В оренду здавався і нижній поверх ще одного кам'яного будинку, на верхньому поверсі якого жив сам господар садиби. Оренда всіх будівель обходилася Університету Св. Володимира в 8500 рублів асигнаціями [10, арк. 17-18 зв.].

Наступний контракт щодо продовження оренди будинків Корта був складений в грудні 1836 року і підписаний 11 серпня цього ж року. За новим контрактом Університет продовжив найм з 1 квітня 1837 року до 1 квітня 1842 року [45, арк. 31 зв.-32].

Зважаючи на те, що університет не встигав перемістити всі колекції до новозбудованого будинку термін оренди будинку Корта було продовжено ще на 4 місяці, тобто з 1 квітня по 1 серпня 1842 року. Остаточо будинок був очищений від університетського майна 1 жовтня 1842 року [43, арк. 87]. Однак І. Корт почав скаржитися київському цивільному губернатору, вимагаючи від університету додаткової плати за пошкодження будівель і за оренду протягом жовтня-травня 1842-1843 років. Скарга не була задоволена. Остаточну крапку у конфлікті між Університетом Св. Володимира та І. Кортом поставив міський архітектор Станзані. У січні 1843 році він оглянув будинок Корта і засвідчив, що останній знаходиться у належному стані, і п'ятимісячна суперечка вирішилася на користь університету [25, арк. 11 зв.-12 зв., 25 зв., 46].

Протягом 1834-1842 років будинок Корта відіграв роль своєрідного центру орендованих будинків Університету Св. Володимира. У головному будинку та флігелях розташовувалися: лекційні аудиторії (всього 11 кімнат), міні-кабінет, гербарій, астрономічний кабінет, частина моделей архітектурного кабінету, геодезичні і агрономічні машини та інструменти, типографія і літографія. Крім того тут мали службові квартири начальник типографії, літограф, ексектор, певний час в одному з флігелів садиби мешкав М. Максимович. У 1835 в домі Корта тимчасово розташовувалися казеннокошті студенти та інспектор студентів [27, арк. 46 зв; 8, арк. 171; 28, арк. 109 зв.; 29, арк. 107; 43, арк. 87; 18, с. 87]. У 1841 році з ініціативи професора астрономії Федорова на території садиби Корта була влаштована тимчасова обсерваторія «состоящая из деревяной будки» [12, с. 159; 24, арк. 1-3 зв.].

* Руст – рельєфне облицювання зовнішніх стін будинку.

** Модульйон – архітектурна деталь типу кронштейна

Подальша доля будинку Корта була пов'язана з розбудовою Нової Київської фортеці. У січні 1852 року комісія для оцінювання нерухомості, яка потрапила у зону фортечних укріплень, зайнялася оглядом будинку Присутственных місць та дому Марії фон Корт, вдови Івана фон Корта [21, арк. 2]. Очевидно комісія проводила підготовчі роботи для майбутнього знесення або перенесення названих будинків. Креслення садиби Корта за 1853 рік є найдетальнішим щодо всієї садиби та має підписи до кожної із будівель на ділянці та їх детальні плани [49, л. 22, 36,37].

Пізніше у кресленнях Інженерної команди знаходимо план, за яким у серпні 1854 року на трикутник (Московська вул. – Жандармські казарми до башти № 6 – арсенальні майстерні) проектувалося перенести з еспланади на Липках садиби Семенюти, Маркевича та Корта, всього близько п'ятнадцяти житлових будинків, три з них були цегляні [7, с. 60]. Однак плановане перенесення будинків з невідомих причин не відбулося.

На карті Києва 1854 року не позначено садибу Корта та будинки в ній [40, арк. 1]. Очевидно задуми щодо розбору та перенесення будинків втілилися у життя, а будівлі садиби Корта перетворилися на будівельний матеріал для споруд фортеці. У 1868 році Михайло Максимович із сумом згадував: «давно уже нет на Печерске того Кортова дома, где помещался первоначально университет, где было кратковременно и мое первое пристанище в Киеве» [18, с. 54].

Будинок Ботвиновського.

Попечитель Київського навчального округу Єгор фон Брадке поселився в Києві поблизу Михайлівського монастиря [3, с. 284]. Саме тому він вирішує орендувати поруч приміщення для розташування своєї канцелярії. Для цього він вибрав будинок священика Кирила Ботвиновського. Його садиба розташувалася на просторі між Михайлівським та Софійським монастирем, поруч із церквою Св. Іоанна Златоуста (сучасна адреса вул. Велика Житомирська 9). Креслення садиби священика Троїцької церкви* Петра Ботвиновського** (1851 року) дозволяє нам висвітлити подробиці облаштування канцелярії попечителя. Ділянка була доволі великою 36×19 сажнів (76,8×40,5 м.). Орієнтовна площа 3110,4 квадратних метри [39, арк. 17].

Для канцелярії вибрали одноповерховий дерев'яний будинок. Орієнтовний розмір будинку за кресленням становив 6×3 сажнів (12,8×6,4 м.). За такими розмірами площа будинку дорівнювала приблизно 81,9 квадратних метри [39, арк. 17]. Плата за найм будинку становила 600 рублів асигнаціями в рік [27, арк. 47 зв.]. Канцелярія розташовувалася тут недовго. На початку 1836 року вона була переміщена до будинку генеральши Ахте на Хрещатику. Зауважимо, що у отця Кирила Ботвиновського у 1834-35 роках винаймав квартиру перший ректор Університету Св. Володимира М. Максимович [18, с. 54].

Таким чином, з 1833 року в Києві почав формуватися новий освітній простір – університетський. Він охоплював не лише будівлі, також це були і території садиб, які винаймалися для потреб навчального закладу. Університет Св. Володимира розташовувався у різних частинах міста. Склади з колекціями – на Подолі, канцелярія попечителя київського навчального округу та квартира ректора – у Старому місті. Проте, головний осередок університету – будинок Корта розміщувався на Липках і був своєрідним об'єднавчим центром університетського простору. У наступні роки швидко збільшувалася кількість студентів та поповнювалися колекції університету, усе це спричинило потребу розширення навчального закладу. Поступово кількість орендованих будинків почала зростати. Процес подальшого формування університетського простору буде розглянутий в наступних публікаціях. Вважаємо, що для більш глибокого розуміння процесу становлення університету в Києві слід продовжити вивчення ранньої історії Університету Св. Володимира та звертати увагу на просторові і соціальні взаємозв'язки університету і міста. У контексті чого варто детально зупинитися на дослідженні формування університетської інфраструктури в Києві.

Джерела та література

1. Біленький С. Заснування Київського університету: спадковість, переривчастість, імперська сваволя // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Випуск 7. Спеціальне видання: Університети та нації в Російській імперії. – Харків; Київ: Критика, 2005. – С. 188-213
2. Білокінь С. Починався на Печерську // Київський університет. – 1884. – 30 березня. – С. 3
3. Брадке Е. Ф. фон. Автобиографические записки // Русский архив. – 1875. – С. 274-288
4. Вишленкова Е.А., Малышева С.Ю., Сальникова А.А. Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани. – Казань, 2005. – 500 с.
5. Владимирский-Буданов М.Ф. История Императорского университета Св. Владимира / М.Ф. Владимирский-Буданов; По поручению Совета ун-та Св. Владимира. Т. 1. Университет Св. Владимира в царствование Императора Николая Павловича. – Киев: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – 674 с.
6. Генеральный план Дворцовой города Киева части (1851). – Національна Бібліотека України ім. Вернадського. – Відділ картографії (далі – ВК НБУВ) – № 22338
7. Гирич І. До історії топографії Печерської частини Києва XIX ст. // Проблеми історичної географії України. – Київ, 1991. – С. 54-61
8. Годовой отчет о состоянии и действиях Университета Св. Владимира за 1838 год // Державний архів м. Києва (далі – ДАК) Ф. 16. Оп. 465. Спр. 46. 178 Арк.

* Церква знаходилася поблизу Софійського собору в Троїцькому провулку (сучасна вул. А. Тарасової)

** Очевидно Петро Ботвиновський був сином Кирила Ботвиновського.

9. Дело о найме 2-х комнат в доме чиновника 4-го класса Семенюты для помещения Химической лаборатории Университета Св. Владимира // ДАК. Ф. 16. Оп. 370. Спр. 23. 40 Арк.
10. Дело о найме дома у капитана Корта // ДАК. Ф. 16. Оп. 370. Спр. 12. 305 Арк.
11. Игнаткин И.А. История планировки и настройки Киева в начале XIX. Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Приложение. Киев, 1962. – 212 с., табл.
12. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира (1834-1884) / Изданы под ред. В.С. Иконникова. – Киев: В типографии Имп. Унта Св. Владимира. – 398, 68 с., 20 табл., 13 л.
13. Історія Київського університету: монографія / І.В. Верба, О.В. Вербовий, Т.Ю. Горбань та ін.; кер. авт. кол. В.Ф. Колесник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 895 с.
14. Історія Київського університету : 1834-1959 / [відпов. ред. О.З. Жмудський]. – Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1959. – 659 с.
15. Киев в 1654-1855 годах : исторический очерк / В.С. Иконников. – Киев, 1904. – 356 с.
16. Книга с планами сооружений, улиц и площадей подола и других районов г. Киева 1800-1825 // Національна бібліотека України ім. Вернадського. – Інститут рукопису (далі – ІР НБУВ). Ф. 28. № 1091. 25 Арк.
17. Кулакова И.П. Университетское пространство и его обитатели. Московский университет в историко-культурной среде XVIII века. – М., 2006. – 336 с.: ил.
18. Максимович М. Письма о Киеве и воспоминание о Тавриде. – СПб., 1871. – 154 с.
19. Нариси з історії Університету святого Володимира / В.Ф. Колесник, Г.М. Казакевич, Л.П. Могильний та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 224 с.
20. О временной уступке каменного дома на Подоле, называемого городским магазином, для помещения части библиотеки Волинского Лицея, перевезенной из Кременца в Киев, и о найме для помещения другой части библиотеки амбаров Киевского купца Подгаецкого // Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК). Ф. 707. Оп. 87. Спр. 13. 31 Арк.
21. О домах подошедших в сломку под Киевские укрепления за 1852 года // ДАК. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 801. 48 Арк.
22. О исправлении тротуара возле дому 4 класса Семенюты // ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 68. Спр. 277. 14 Арк.
23. О местах отведенных под постройку в г. Киеве // ЦДІАК. Ф. 533. Оп. 1. Спр. 1292. 33 Арк.
24. О построении временной деревянной Обсерватории при доме Корта занимаемого Университетом Св. Владимира // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 87. Спр. 630. 16 Арк.
25. О притензии к. Корта к Университету Св. Владимира за неаккуратную сдачу его дома и повреждения в оном // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 87. Спр. 851. 92 Арк.
26. Об издержках, употребленных при торжественном акте открытия Университета Св. Владимира // ДАК. Ф. 16. Оп. 370. Спр. 80. 40 Арк.
27. Отчет за 1835 // ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 28. 237 Арк.
28. Отчет университета за 1839 год // ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 49. 169 Арк.
29. Отчет унверситета за 1841 год // ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 53. 175 Арк.
30. Переписка с попечителем Киевского учебного округа и др. об устройстве и оборудовании библиотеки и кабинетом университета // ДАК. Ф. 16. Оп. 469. Спр. 639 в. 87 Арк.
31. План Владимирской первой части города Киева, назначаемой для построения вновь с конфирмованного плана. – ВК НБУВ – № 22271
32. План города Киева четырьмя частями с показанием Печерской крепости с означением публичных общественных и казенных строений с ситуациею (1812). – ВК НБУВ – № 22284
33. План городу Киеву и четырьмя оного частям с показанием Печерской и Старокиевской крепостей и соединяющего их ретраншемента, также с означением публичных, общественных и партикулярных строений равно и ситуации и сверх того розданных начальством пустопорожних мест под постройку публичных и партикулярных строений – 1806 года // Старовинні та історичні карти м. Києва і регіону. – Вид. «ВАРТО», 2010 (на електронних носіях)
34. План Дворцовой части. – ВК НБУВ – № 22339
35. План киевской дворцовой площади с окружающими кварталами 1816-1847 гг. // Національна бібліотека України ім. Вернадського. – Інститут рукопису (далі – ІР НБУВ). Ф. 28. № 860. 1 Арк.
36. План киевской дворцовой площади с окружающими кварталами 1816-1847 гг. // ІР НБУВ. Ф. 28. № 860. 1 Арк.
37. План части г. Киева в районе Печерского и Дворцового участков (1829) // Державний архів Київської області (далі – ДАКО). Ф. 1542. Оп. 1. Спр. 31. 1 Арк.
38. План части г. Киева в районе Печерского и Дворцового участков (1829) // ДАКО. Ф. 1542. Оп. 1. Спр. 31. 1 Арк.
39. Планы усадебных участков по Владимирской улице с обозначением существующих и проектируемых каменных и деревянных построек // ДАКО. Ф. 1542. Оп. 1. Спр. 527. 38 Арк.
40. Подробный план Дворцовой г. Киева части. 1854 // ІР НБУВ. Ф. 28. № 861. 1 Арк.
41. Помещения, занимаемые университетом Св. Владимира в 1834 и 1839 гг. // Киевлянин. – 1884. – № 199. – С. 2
42. Посохов С.И. Университет и город в Российской империи (вторая половина XVIII– первая половина XIX вв.): монография. – Харьков, 2014. – 364 с.
43. Приложение к отчету университета за 1842 год // ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 57. 168 Арк.
44. Родословная книга дворян Киевской губернии за 1804 г. // ДАКО. Ф. 782. Оп. 2. Спр. 359. 1101 Арк.

45. Сметы расходов по Университету вообще как в г. Киеве так в г. Кременце по Ботаническому Саду с приложением штата Университета Св. Владимира // ДАК. Ф. 16, оп. 469, спр. 572, арк. 369 Арк.
46. Столетие Киевской первой гимназии (1809-1811-1812). – Т.1. – К., 1911. – 548 с.: 28 л. ил.
47. Университет в Российской империи XVIII – первой половины XIX века / под. общ. ред. А.Ю. Андреева, С.И. Посохова. – М., 2012. – 671 с.
48. ЦДАК. Ф. 1434. Оп. 1. Спр. 1.
49. ЦДАК. Ф. 1434. Оп. 1. Спр. 83.
50. ЦДАК. Ф. 2194. Оп. 1. Спр. 391.
51. Шемета Ю. Документи з історії початкового облаштування Університету Св. Володимира: опис лікарні та її майна (1834) // Соціальна історія: Науковий збірник / За ред. проф. Г.Д. Казьмирчук. – К.: Логос, 2009. – Вип. 5. – С. 130-135
52. Шемета Ю. Приміщення Університету Св. Володимира на початку його існування: опис будинку З. С. Самойловича (1837) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (Історія). – 2010. – № 101. – С. 52-55
53. Шостьин Н.А. Очерки истории русской метрологии. XI – начало XX века. – М., 1975. – 272 с.
54. Шульгин В.Я. История университета Св. Владимира / сочинение Виталия Шульгина ординарного проф. ун-та Св. Владимира ; [сост. Виктор Короткий]. – Репринтное изд. – Киев : Лыбидь, 2010. – 230, XXXVI с. : ил.
55. Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, red., wstęp i zakończenie Adam Redzik. – Kraków, 2015. – 1302 s.,
56. Bender T. The University and the City: From Medieval Origins to the Present. – N.Y., 1988. – 316 s.
57. Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego/ redakcja i koncepcja tomu Jerzy Miziołek.– Warszawa, 2003.– 526 s.

УДК 94+262,12(477.8)Шептицький

Валентина Приймак

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ – МЕЦЕНАТ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА ТА КУЛЬТУРИ

У статті досліджено меценатську діяльність митрополита Андрея Шептицького в царині української культури і мистецтва, показано його велику роль у моральній і матеріальній підтримці багатьох митців. Із постаттю митрополита Шептицького пов'язана фундація багатьох українських греко-католицьких церков у Західній Україні. Разом із тим, однією із найбільших його культурних ініціатив є заснування Національного музею у Львові.

Окрім того, наголошується про те, що незалежна Україна ще й досі у великому неоплатному боргу перед особою митрополита Андрея, бо широкому загалу українців ще й досі невідома або маловідома його культурницька діяльність, як, на жаль, і його діяльність просвітницька, політична, соціально-економічна.

Андрей Шептицький є далеко не пересічною людиною, і дослідження його культурницької діяльності характеризує його як людину високих моральних якостей, знавця не лише української, але і світової культури та мистецтва. Проаналізовано компоненти історичного пояснення діяльності Андрея Шептицького на благодійницькій ниві українського мистецтва і культури. Показано, що естетично кристалізуючись на найкращих зразках світової культури, в основі якої вагоме місце посідає гуманізм і синтез східного і західного християнства, духовний світ і висока індивідуальність Шептицького крок за кроком проймався українським національним духом.

Ключові слова: митрополит, греко-католицька церква, екуменічна діяльність, митець, культура, мистецтво, меценатство, Національний музей у м. Львові, синтез східного і західного християнства.

В статтє исследована меценатская деятельность митрополита Андрея Шептицкого в области украинской культуры и искусства, показана его большая роль в моральной и материальной поддержке многих деятелей искусства. С фигурой митрополита Шептицкого связано основание многих украинских греко-католических церквей в Западной Украине. Вместе с тем, одной из крупнейших его культурных инициатив есть основание Национального музея во Львове.

Кроме того, отмечается и то, что независимая Украина еще до сих пор в большом неоплатном долгу перед личностью митрополита Андрея, потому что для многих украинцев еще до сих пор неизвестная или малоизвестная его культурная деятельность, как, увы, и его деятельность просветительская, политическая, социально-экономическая.

Андрей Шептицкий является далеко не рядовым человеком, и исследование его культурной деятельности характеризует его как человека высоких моральных качеств, знатока не только украинской, но и мировой культуры и искусства. Проанализированы компоненты исторического объяснения деятельности Андрея Шептицкого на благотворительной ниве украинского искусства и культуры. Показано, что эстетически кристаллизируются на лучших образцах мировой культуры, в основе которой важное место занимает гуманизм и синтез восточного и западного христианства, духовный мир и высокая индивидуальность Шептицкого шаг за шагом пропитывалась украинским национальным духом.

Ключевые слова: митрополит, греко-католическая церковь, экуменическая деятельность, художник, культура, искусство, меценатство, Национальный музей в г. Львове, синтез восточного и западного христианства.